

Fikret Hasanbašić

NEKE NARODNE IGRE, OBIČAJI I VJEROVANJA S PODRUČJA GRAČANICE

Dvije čobanske igre

Igra piriza

Najomiljenija čobanska igra bila je nekada igra piriza, možda i zato što je u njoj sudjevalo više učesnika. Rekviziti u igri su: piriz - komad drveta, dužine od 5 – 7 centimetara i debljine 4 – 5 centimetara i drvena palica (pala) dužine do 60 centimetara.

Igrala se po sljedećim pravilima: prvo se u zemlji iskopa glavna rupa (kazan), zatim se do nje, sa tri strane, na udaljenosti od oko 80 centimetara, iskopaju još tri manje rupe koje su se zvale gunje. Broj gunja zavisio je od broja igrača. Prije početka igre svaki igrač bio je dužan jednom nogom stati u tu rupu (gunju). Igra počinje tako što se piriz postavi uspravno, na ivicu rupe (kazana), a zatim se palicama s određene udaljenosti obara u tu rupu (kazan). Igrač koji prvi obori piriz u rupu (kazan), zauzima jednu gunju, sljedeći igrač koji obori piriz zauzima drugu gunju, sljedeći treću i tako redom. Posljednji igrač ostaje bez osvojene rupe (gunje), pa je dužan "da ganja", to jest da s odgovarajuće udaljenosti pokuša ubaciti piriz u rupu (kazan). Ostali igrači stoje tako što im se jedna noga nalazi u rupi, koju ne smiju napuštati. Ukoliko ipak budu primorani da se pomjere, na primjer ispuštanjem palice (pale), gunju moraju "zapikati" izgovarajući riječi: "Pik, moja gunja!" Samo tako igrač koji "ganja" gubi pravo da zauzme tu (slobodnu) gunju. Kad je ipak zauzme, onda "ganja" onaj igrač, koji je izgubio "gunju", to jest onaj čija je gunja zauzeta. Igrači pred rupom (kazanom) drvenim palica-

ma (palama) sprečavaju igrača koji "ganja" da ubaci piriz u kazan na taj način što svojim palicama odbijaju piriz što dalje. Čim igrač koji "ganja" uspije ubaciti piriz u kazan, on zauzima sebi najbližu rupu (gunju), a "ganjati" nastavlja onaj koji ostane bez rupe (gunje). Ako su igrači u gunjama bili brži i ako su međusobno uspjeli izmijenjati gunje, "ganjati" nastavlja isti igrač, bez obzira što je uspio "ulučiti" piriz u rupu (kazan).

Ponekad se prije početka igre određivao prostor na koji se piriz nije smio odbacivati, na primjer u žito, vrt itd. Takav (zaštićen) prostor zvao se šarija. Onaj igrač, koji ipak odbije piriz u taj zaštićen prostor morao je da "ganja".

Pored zabave, cilj igre obično je bio da se neki od igrača "naganja", to jest da se dobro izmori. Po ovoj igri, u narodu se i danas može čuti fraza: "Odbacio ga ko piriz".

Salandžak ili čobanska ljuljaška

Salandžak je bio nekada najomiljenija čobanska zabava. Pravio se od račvastog drveta, debljine oko 8 centimetara. Najbolje drvo za salandžak bilo je ono koje je raslo račvasto (uduplo) iz korijena. Jedan krak (račva) tako odsječenog drveta se skraćivao kako bi služio kako kuka pomoću koje bi se drvo zakačilo za neku deblju granu na većem pogodnom stablu. Tako zakačeni salandžak visio je nekoliko centimetara iznad tla. Na njegovom kraju prikivala bise jedna drvena prečka koja je služila za sjedenje ili stajanje jednog lica. Drugo lice bi ga potiskivalo (ljuljanje salandžaka), a moglo se i samo ljuljati vlastitim potiskivanjem, takozvanim "šklecanjem".

Priče o zakopanom zlatu (priče o Mađarima i zlatu koje je iza njih ostalo)

U mnogim krajevima Bosne, pa i u okolini Gračanice ostalo je vjerovanje o Mađarima koje su sa ovih prostora otjerale duge i te-

ške zime, kao i priče o zakopanom zlatu koje je iza njih ostalo. U selu Džakulama zabilježili smo dvije takve priče.

Prva priča: Ramo Smajlović iz Džakula, 64 godine

Kad je neki mještatin iz Džakula radio kod nekog bogatog gazde u jednom selu u Posavini, ovaj ga je upitao: “Kad si iz Džakula, da li bi mi učinio jednu uslugu?” Pošto je dobio potvrđan odgovor, gazda mu je rekao: “Između Džakula i Trnovaca nalazi se jedno veliko polje. U vrhu toga polja nalazi se izvor, a kod tog izvora jedan kamen. Ako mi ga doneseš, dat ću ti 100 oka žita.” Mještatin je zbilja kamen našao i sljedeći puta donio gazdi. Taj je kamen gazda odmah pred njim razbio i iz njega izvadio gomilu zlata, govoreći: “Da si znao za ovaj kamen, mogao si biti bogat. U vašem kraju Mađari su ostavili toliko zlata da je pravo čudo kako ga stoka na papcima ne iznosi. I ovo zlato koje vidiš ostalo je iza tih Mađara.” Polje iz ove priče danas je vlasništvo Ibrahima Musića i u njegovom vrhu zaista postoji izvor. O zlatu koje je ostalo iza mađara ostala je samo priča koja se prenosi iz generacije u generaciju.

Druga priča: Ibrahim Brajčin Nuhanović, 74 godine

Došao neki Mađar u kuću Bajre Isanovića i poveo ga na brdo Monj. Kad su došli do jedne stijene, Mađar zastade i reče: “U ovoj stijeni je zlato. Otvorit ću vrata i ti, Bajro, uzmi zlata koliko hoćeš.” Potom je sa stijene uzeo neki ključ i otvorio vrata. Kad se pred njima ukazala gomila zlata, Mađar se obratio Bajri sljedećim riječima: “Uzmi zlata koliko god hoćeš, samo pazi da ne uzmeš malo jer ćeš se kajati. Znam šta misliš i namjeravaš, ali to ti neće uspjeti.” Bajro je zbilja uzeo samo malo zlata, računajući da će kasnije doći sam i pokupiti svo preostalo zlato. Isprativši “svog” Mađara, vratio se do stijene na Monju, ali više nije

mogao pronaći ni ključ, ni vrata. Ni do danas to nikome nije pošlo za rukom. Ipak, mnogi u Džakulama vjeruju da u Monju ima zlata i tu priču prenose s koljena na koljeno.

Neka vjerovanja uz Jurijev (Đurđevdan)

I u Džakulama, kao i u mnogim drugim našim selima zadržala su se različita vjerovanja koja se vezuju uz Jurijev (Đurđevdan). Zabilježio sam sljedeća tri, po kazivanju Hasi-be Ahmetbašić (67 godina): uoči Jurijeva pale se vatre između kojih se provodi stoka koja se tako zaštićuje od zmija i sihira; na Jurijev nije dobro ništa kući donositi ili dovoziti jer bi te godine na domaćinstvo mogle navaliti zmije; na Jurijev nije dobro spavati, jer bi cijele godine mogli biti pospani i mrzovoljni. Valjda se zbog toga na Jurijev ustaje rano i tog dana obično ništa ne radi.

Kako se izrađivao kožni mijeh

Mijeh je obično služio za prenošenje žita – pšenice, kukuruza, brašna. Najčešće se izrađivao od kozje kože. Postupak izrade mijeha opisao mi je Osman (Opo) Omerović (84 godine): Zaklana koza guljena je bez porenja kože, tako što se koža sa nje jednostavno svlačila, potom se stavljala na neko deblje drvo i vezivala kanapom za udubljenje na tom drvetu. Prednji dio kože, od glave, bio je dno mijeha, dok je zadnji dio kože bio gornji dio mijeha. Koža s prednjih nogu bila je na donjem, a sa zadnjih na gornjem dijelu mijeha. Vezivala se jedna za drugu – desna s desnom, lijeva s lijevom – pa su tako vezane – činile uprtalice koji su služili za nošenje mijeha na rameni-ma ili leđima. Potom se u mijeh nabijala slama i tako pripremljena koža ostavljala da se suši. Nakon sušenja kože, slama se vadila, a mijeh poprimao oblik vreće. Prtene, papirne i najlon vreće odavno su zamijenile kožne mijehove, koje danas više niko ne izrađuje.